

Czakó Gábor: *Bujdosók*

IGEN, 1997

Teljes kiadványjegyzékkel szolgál a karcsú kötet füle, s örömmel böngészhetjük végig a szerző műveinek hosszúra nyúlt sorát. Czakó Gábor termékeny szerző, bár az utóbbi esztendőkből kevésbé jellemzi oeuvre-jét a szűk értelemben vett szépirodalom, mint a tanítói hevílettel átfűtött gondolati próza. Esszéi, szatirikus rémmeséi, szótárformát követő gyűjteményei, sőt regényei is a meggyőzés szándékának fölülkerekedését mutatják az ábrázolásra fordított erőfeszítéseken. Mintha előzetes tudással közelednék tárgyához, és már a vázlatolás kezdetekor birtokolni készülő művének tanulságait. Határozott célelvűségében a publicisztikára emlékeztet, noha selymes nyelve és meséjének áramlása belletrisztikus. Zavartan kutatjuk, hogy a jelenkor fogalmi, gondolati, érzelmi káoszában rendteremtésre vállalkozó író mire készíti hajlama: a finom elemzések végtelen sorára vagy egyértelmű, súlyos ítéletek kimondására. Az előbbi mintha a Czakótól elütő alkotói szemléletet föltételezne, az utóbbi pedig rendíthetetlen, mély hitet. Velünk született tulajdonság az egyik, és aligha változtathatunk rajta, a másik viszont azzal jár, hogy amennyiben jegyzőnek és tolmácsnak szegődünk, az ítélmesterhez méltón kell szólnunk.

Czakó Gábor nem megszállott térítő, ha írói énjének egyik fele szüntelen ágál is felemelt ujjal, a másik lopva fityiszt mutat, és kíváncsian mered létünk újdonságaira. Mihelyt felütjük a *Bujdosók* „történetfüzérét”, menten szembeötlik eme kettőssége. Nyitó s egyben legígéretesebb művének, az *Életrajznak* egyetlen líraian tördelt mondata így szól: „A sorok közt / fekszem / – fehérben.” Az üzenet közvetítőjének szerénysége, valamint a kiírt élet drámai szomorúsága csendül itt egymáshoz. Építőjének romjain emelkedik a mű, és aki serénykedik rajta, hamarosan a gyászoló semmibe enyészik, míg az általa létrehozott alkotás megmarad, hiszen az több nála. Az életrajz fölösleges, valójában nincs is, a műjegyzék lép helyébe, és abban oldódik fel a személyes lét története. Senki sem ismerheti meg a munkálkodót, kitervelő és végrehajtó egyaránt fölszívódik az írások közegében. A szerző olyan bujdosó, aki védett helyre lel, mivel gyónásának oltalmába húzódik. Kurta históriáinak hősei már kevésbé szerencsések, bujdosóként be kell érniük az önkéntes száműzetéssel. A *Dekameron* szereplőihöz hasonlóan vidéken keresnek menedéket a modern „gazdaságkor” terjedő pestise elől. Törökkő, a hasonló című regényből ismert és topográfiaiilag könnyen azonosítható település lesz jelképes gyűjtőhelye a sikerbe bódult társadalomtól viszolygóknak. Ők a peremlélet választják ahelyett, hogy a túlekedő városalakók sűrűjében nyüzsgjenek. Két évtizeddel korábbi (s időközben feledésbe ment) kifejezéssel élve: marginalizálódnak. Akárcsak elődeik, nem lecsúszásként élik meg lassú félreszorulásukat, hanem fejükön az önként vállalt mártíromság glóriájával vonulnak ki. Rézműves, az „itt a piros, hol a piros” honi királya is számításból marad közöttük, hiszen az egykori dűlőutak környéke alkalmas búvóhelynek látszik, itt azután nem kell tartania attól, hogy kandi tekintetek keresztüzébe kerül. Ugyan kinek jutna eszébe mesés gazdagságot, fejedelmi pompát keresni erre? Személyes döntés vagy legalábbis mélyen átélt és elfogadott sorsválasztás jellemzi a helybelieket. Alapvetően különböznek tehát az ide-oda vetődő, véletlen sodorta kortársaiktól. Sajátos tartásuk okát ösztönös, illetve tudatos lakóhely- és életforma- választásukból magyarázza az elbeszélő, és úgy véli: eleven kapcsolatuk a természeti környezettel, valamint a tovább élő tradíciók teszik képessé őket enmaguk sértetlen őrzésére, szemléletük, nézeteik átörökítésére – amíg Törökkő áll.

Csak hogy felettébb romlékony erőd ez! Az idill csöndes szigetét ipartelepek fojtogatják, és semmi esély a menekülésre. Lakói szegények, többnyire korosak is, idő kérdése csupán, világukat mikor nyeli el a terjeszkedő gazdaság. Mégsem mondanak le a reményről, és szokás, jog, társadalmi fejlődés realitásai helyett a metafizikai valóságba kapaszkodnak. Való igaz, az égi gondviselés segítése soha nem marad el. Egyszer bölcs előrelátás formájában jelentkezik, mint akkor, amikor az óriási komondor csatlakozik Fotó Nagykabáthoz (*Orgona*), és nem valamiféle gyöngé korcs, az ősi pásztorkutya pedig játszi könnyedséggel veri vissza a hajléktalanokra uszított dobermanokat (íme, a tradicionális múlt fölénye a mesterkélt jelenlét szemben). Máskor álomszerű jelenésekben bukkan elő: „Fatusi ekkor Istenre gondolt, akire nem szokott, még akkor sem, ha a nevét kiáltva káromkodott, s miért éppen a tevérről jutott eszébe, azt sem tudta, csak azt, hogy szétrepedt körülötte a világ, most röpülhetne is, zuhanhatna is. Szinte mintha ő választana” (*A sakál Fatusi*), vagy akár meg is testesülhet, mint a *Látogatók* vándortörténetének öreg Jimje előtt. A *legyen* következetesen fölébe kerekedik annak, ami *van*, és az így mesébe váltó elbeszélés hitelét, erejét a költészetből meríti.

Korántsem véletlen, hogy – miközben kóstolgatja, csemegézi nyelvünket telt, zamatos kifejezések után kutakodva – Krúdyra emlékeztet a fabulátor: „Hízogó, lány ciripelés fészülgette a szél loboncát a temető túlzásosult földjén nyújtózó hársak és ciprusok között. Mintha vaskos, élveteg nő ajkak mögött prrrr-gett volna

egy mohó nyelv, férfi párjára éhesen.” (*Világzene*) Képei, szöfűzései, olykor nyílt utalásai is a mestert köszöntik: „a madarak olyanok, akár az istenek – számukra nincsen idő” (*Fokföldi ibolya*), nemegyszer édes gyümölcsként csurranó kifejezésekre lel, hogy számban összefut a nyál: „az októberi magyar füge csupa dráma, maga az ehető csoda. Lobogó, mézes, teli az elmúlt nyár forró hevével és az október hóhéri hidegével. Aki kóstolta, tudja, hogy milyen ízük van a levert forradalmaknak” (uo.). Ha téliesre fordul a kedve, és kopárabban szól, a figurázás játékos igénye akkor is érzik szaván. Meggyőződésének komolyságát, vehemens indulatát rendre megszelídítik az okos csavarok, találó fordulatok. Nyelvének zamatával azonban mégsem lehetünk maradéktalanul elégedettek, ritkán élvezhetjük ugyanis a szólás kívánatos összhangját. Fauves módra dobálódik a színekkel, amitől stílusa élénk ugyan, ám a kelleténél tarkább. Emelkedett, poétikus fogalmazványai magányos szirtként meredeznek, és az árnyékukban tovacsobogó történet indokolatlanul sekélyesnek hat. Apró képeiben igazán magával ragadó, ahol meséje egy-egy szépen formált kifejezés erőteréből szárnyalhat föl. Viszonylag terjedelmesebb (néhány nyomtatott oldalnál hosszabb) elbeszélései viszont a lassú ereszkedés élményével nyugtalanítanak. Meglepetés ez a vaskos regények szerzőjénél, és nemigen magyarázható másból, mint abból, hogy egy töről metszett mondandóját nyelvi sokféleséggel ellentételezné. Az egykor *Várkonyi krónikát* regélő beéri most a „kicsi regények” túlhevített csokrával. Talán elijedt az ábrázolása tárgyául választott kisvilág szűkösségétől, és attól tart, hogy az egyhangúság unalmába fül, ezért – no meg a posztmodernnel folytatott perlekedése miatt – a bemutatás élénkítésére törekszik mindenáron. Harminc villódzó tükörcserép mozaikjából rakja össze a képet, s bár a fény feltehetően nem egészen oda s akként vetül, ahová és amiként szeretné, mégis határozott kontúrokat varázsol elibénk. Történeteinek némileg skizoid karaktert kölcsönöz a tematikai, illetve formai változatosság és a meggyőződés rendíthetetlensége közti ellentmondás. Műfaji gazdagsága példás, állatmesére (*Zsömlé és Picur*) éppúgy akadunk lapjain, mint adomára (*Magyar nyelvek*), tárcára (*A kasza*), szatírára (*Az orrmány*) vagy divatosan elmaszkírozott, álorcás tanításra (*Szent halászlé*). A mese varázskönyvegébe rejtett vagy éppen didaktikusan feltárt pedagógiai lóláb azonban mindenütt ugyanaz: a tradicionális életeszmény fölényének és dicsőségének hirdetése.

Az írások harmóniája inkább vágy és ígéret, semmint valóság. Ellentétes készítéseit a fabulátor még nem hozza poézisének közös nevezőjére, a kifejezéskincs elszánt gazdagítása viszont arról tanúskodik, hogy nem tesz le róla, s ha röpülni fáradt, legalább tágra nyílt szemmel tekintene körül. Értőn figyel, és – szociális érzékének hála – mindenütt rábukkan a köznapok rejtező csodáira. Hősei elesettek, nehéz életű hajléktalanok, akikről oly szívesen feledkeznek el az emelkedési vágyuktól hajtottak. Gyöngéd humorral, szelíd iróniával emlékezik meg róluk. Czakó könyve mégis kétségeket ébreszt kielégületlenül hagyott olvasójában, elvégre a világ elől nem lehet Törökkőre bújni, és a sokrétű ábrázolást sem pótolhatja a fragmentumokból kikerekedő mozaikkép. Nemcsak szavaink muzsikálnak, egész mondandónknak kell megzendülnie. A túlzott pietás néha az ízlés elbizonytalanodásával járhat, a bölcs öreg jungi szerepe pedig betöltetlen marad. Hajdan egy magyar poéta így szavalt végső summázat gyanánt és sokkalta inkább helyette: „valami nincs sehol”. A szerzőre vár, hogy ismét példás összhangban szólaltassa meg a világot és a feleselő gondolatot.